

КАФЕДРА КОНЦЕРТМЕЙСТЕРСТВА

Історія концертмейстерської майстерності (мистецтва акомпанементу)

Освітній ступінь	Магістр	Курс	2
Спеціальність	В5 «Музичне мистецтво»	Семестр	3
Освітньо-професійна програма	«Музичне мистецтво» Фортепіано		
Статус	Вибіркова	ECTS	3
		Годин	90
		Лекції	14
		Семінари	14
		Самостійна робота	62
Форма контролю	Залік		

Інформація про викладача

ПІБ	Сікорська Наталія Валеріївна, кандидатка мистецтвознавства, доцентка, доцентка кафедри концертмейстерства Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського.
Профіль викладача	https://scholar.google.com/citations?hl=ru&user=K65pyWEAAAAJ&scilu=&sig=AMD79ooAAAAAYGc2VULaVl-XM_cLT49oRXiHiGgRKnbw&gmla=AJsN-F5Cp2yj00mOkZNupzTguUexhudvSMri9niOVFdQXRiRGFUP6t2eaYH9O-6XQG8i63r1LYtgG03aDbMF1QBx0xSbmLpNpR0TedQyGSHFC9yEvgbWIE69Wc_1Ig_1-yDrfaGMwD2ddlgy8LRMe9BCGGFgAiU_ug&sciund=3415721980984738174
e-mail	natasikorska@ukr.net

АНОТАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Дисципліна «Історія концертмейстерської майстерності (мистецтва акомпанементу)» це профільююча фахова дисципліна спеціалізацій «Фортепіано, орган», яка пов'язує та систематизує зміст виконавської, музикознавчої, науково-методичної та педагогічної підготовки майбутніх професійних піаністів-концертмейстерів та викладачів класу концертмейстерської підготовки музичних закладів вищої освіти.

Дана дисципліна є продовженням, поглибленням та узагальненням знань і умінь, отриманих в межах освітніх програм на здобуття середньої та вищої виконавської освіти (спецшколи, музичні коледжі, бакалаврати профільних інститутів, університетів, академій тощо), доповнює зміст таких фахових дисциплін, як «Методика викладання коцертмейстерського класу», «Історія фортепіанного мистецтва»; суттєво розширює

інформативну базу наукових магістерських робіт за історичною та виконавською тематикою, підводить до напрямів післядипломної освіти, зокрема за програмою курсу «Музична інтерпретація» тощо.

Мета курсу:

- поглиблення та розширення фахового світогляду та ерудиції з питань світової музичної культури;
- вдосконалення професійних компетенцій в сфері історії музичного виконавства задля успішного виконання завдань майбутнього учасника музично-педагогічного, науково-дослідницького та навчально-виховного процесів в організаціях, що виконують освітню та просвітницьку діяльність;
- формування системних знань та уявлень про сутність, стадіальність та етапність історичного процесу розвою професійної спеціалізації «піаніст-концертмейстер».

Завдання курсу:

- здобути знання, що дозволять аналізувати головні етапи та закономірності історичного розвитку професії піаніста-концертмейстера задля усвідомлення культурного та соціального значення цієї діяльності;
- отримати професійну компетенцію, потрібну для оцінки та визначення ефективності, успішності та значущості творчості персоналій артистів, які спеціалізуються в галузі концертмейстерства;
- виховати повагу до української історичної спадщини та мистецької традиції як частини європейської та, ширше, світової культури;
- розвинути культуру мислення, здатність до критичного мислення, аналітики, систематизації та узагальнення, зокрема в ході дослідження в річищі наукової біографістики;
- усвідомити історію концертмейстерського мистецтва зокрема як шлях становлення правил та норм музично-виконавської комунікації;
- зорієнтувати молодих фахівців в музично-історичному контексті, в якому відбувалося виокремлення спеціалізації акомпаніатора-концертмейстера з усього спектру професійної діяльності музиканта та зростало ціннісне сприйняття творчості піаніста-концертмейстера в мистецькому середовищі та суспільстві, відповідно до зміни історичних епох і музичних стилів.

В результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач повинен **знати:**

- базові поняття курсу «Історія концертмейстерської майстерності (мистецтво акомпанементу)»;
- основні історичні стадії та етапи становлення та розвитку спеціалізації «піаніст-концертмейстер» як частини історії музичного виконавства;
- найбільш значущі імена та творчий доробок світових, зокрема українських, зірок концертмейстерського мистецтва.

В результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач повинен **вміти:**

- аналізувати різні культурні і мистецькі явища, які пов'язані з роботою піаніста-концертмейстера;
- систематизувати свої судження при роботі з архівними записами творчої спадщини видатних концертмейстерів в тандемах з їхніми солістами або при здійсненні професійної рецензії на живі виконання сучасних артистів;
- використовувати набуті знання та вміння у професійній діяльності, толеруючи досвід та традиції інших культур, традицій та виконавських стилів в рамках сучасної концепції плюралізму мистецьких напрямів і стилів.

Програмні компетентності

Загальні компетентності (ЗК):

- ЗК 2. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми.
- ЗК 3. Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології.
- ЗК 4. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
- ЗК 5. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях
- ЗК 6. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).
- ЗК 7. Здатність до міжособистісної взаємодії
- ЗК 9. Здатність працювати автономно.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності спеціальності (СК):

- СК 1. Здатність створювати, реалізовувати і висловлювати свої власні художні концепції.
- СК 2. Усвідомлення процесів розвитку музичного мистецтва в історичному контексті у поєднанні з естетичними ідеями конкретного історичного періоду.
- СК 4. Здатність інтерпретувати художні образи у виконавській / композиторській / педагогічній діяльності.
- СК 5. Здатність збирати та аналізувати, синтезувати художню інформацію та застосовувати її для теоретичної, виконавської, педагогічної інтерпретації.
- СК 6. Здатність викладати спеціальні дисципліни в закладах освіти з урахуванням цілей навчання, вікових та індивідуальних особливостей здобувачів освіти.
- СК 7. Здатність аналізувати виконання музичних творів або оперних спектаклів, здійснювати порівняльний аналіз різних виконавських інтерпретацій, у тому числі з використанням можливостей радіо, телебачення, Інтернету.
- СК 8. Здатність взаємодіяти з аудиторією для донесення музичного/навчального матеріалу, вільно і впевнено репрезентувати свої ідеї (художню інтерпретацію) під час публічного виступу.

Програмні результати навчання

- ПРН 3. Визначати стильові і жанрові ознаки музичного твору та самостійно знаходити переконливі шляхи втілення музичного образу у виконавстві.
- ПРН 4. Професійно здійснювати аналіз музично-естетичних стилів та напрямків.
- ПРН 5. Вибудовувати концепцію та драматургію музичного твору у виконавській діяльності, створювати його індивідуальну художню інтерпретацію.
- ПРН 6. Володіти музично-аналітичними навичками жанрово-стильової та образно-емоційної атрибуції музичного твору при створенні виконавських та педагогічних інтерпретацій.
- ПРН 7. Володіти термінологією музичного мистецтва, його понятійно-категоріальним апаратом.

ПЕРЕЛІК ТЕМ

Змістовий модуль I. Мистецтво музичного супроводу до періоду поширення фортепіано

Тема 1. Музичний супровід в синкретичному первісному мистецтві: танець, пісня, ритуал. Musicus vs cantor в музично-естетичних концепціях античності та Середньовіччя. Навички виконання музичного супроводу як складова мистецтва труверів, менестрелів, мінезингерів, кобзарів, скоморохів тощо (Гартман фон Ауге, Вольфрам фон Ешенбах, Вальтер фон дер Фогельвейде, Адам де ля Халь, Жіро Рік'єр, Гійом де Машо та ін.): старовинні джерела (трактат І. де Грокейо), іконографія та сучасні наукові розвідки. Універсалізм та мульти-інструменталізм професійних музикантів Ренесансу та Бароко. Функції гармонічного і метро-ритмічного супроводу в способах його виконання та нотописних формах: Basso seguente, basso generale (Generalbass), Exzept-Baß, partitura, basso continuo, spartitura, gl'estremi, figured bass (basse chiffree), Partimento.

Тема 2. Розвиток вокально-хорового, ансамблевого, сольного вокального та інструментального виконавства до 1789 р. – рушійна сила розвитку мистецтва акомпанементу. Поєднання музики і слова в традиційних жанрах народної, культової та світської музики як чинник формування музичної мови та розділення функцій соліста та акомпанементу. Становлення та розвиток вокальної техніки та стилю бельканто в системі фахових дисциплін неаполітанських консерваторій кінця XVII – початку XVIII ст. Хто акомпанував А. Бернаккі, Ф. Бордоні, К. Броскі (Фарініеллі), Кафареллі (Майорано), А. Каталані, Д. Джицци, М. Гарсія, М. Малібран, Дж. Паста та ін.? Комплексний характер музичної освіти в епоху Бароко та за доби Класицизму: методика засвоєння навичок музичного супроводу.

Тема 3. Культура дозвілля й практика домашнього музикування в XVIII-XIX ст. – чинник подальшого розвитку професійного мистецтва клавірного акомпанементу солістові / групі солістів. Розповсюдження молоточкових клавирів. Нотні видання вокальних творів з супроводом клавіру *obligato* та перекладення популярних фрагментів опер з акомпанементом-дирекціоном, призначеним для виконання на фортепіано. Розгорнутий нотний запис акомпанементу – базове джерело аматорського музикування та літопис еволюції партії фортепіанного супроводу. Значення процесу розвитку концертного життя та системи відносин «артист-імпресаріо» для виокремлення мистецтва концертмейстера в окремий виконавський профіль. Поява класів хореографічного акомпанементу в театрах.

Змістовий модуль II. Концертмейстерська творчість піаністів

Тема 4. Нові виклики для піаніста-концертмейстера в репертуарі пізнього романтизму, постромантизму, модернізму. Фахове розгалуження концертмейстерської діяльності в умовах широко розгорнутого театрального та концертного менеджменту та розвинутої системи професійної музичної освіти. Модерна точка опори концертмейстерської діяльності в репетиційному та освітньому процесі I пол. XX ст. – нотні видання (редакції) музики XVII-XVIII ст.

Тема 5. Історія виконавства та освіти піаніста-концертмейстера в Україні: XIX – XX ст. Концертмейстери в період становлення національної музичної школи. Творчість фахівців музичного супроводу під імперським впливом «кремлівської» ідеології. Освітні центри та методична література. Архітектура концертного життя українських музикантів до здобуття Незалежності в 1991 р.. Піаніст в музичному (оперному та балетному) театрі.

Тема 6. Роль концертмейстера в музичному мистецтві II пол. XX ст. Підвищення вимог до якостей професійного концертмейстера як реакція на плюралізм виконавських стилів, репертуарну політику концертних організацій, фестивального ангажементу та начальних програм в системі фахової музичної освіти. Концертмейстер в тіні «хедлайнерів» світової музичної сцени в «ринкових» умовах концертного бізнесу. Насичене музичне концертне життя працевлаштованого концертмейстера в стінах професійних освітніх установ в Україні.

Тема 7. Сучасне повернення до універсалізму концертмейстерського фаху: музична обдарованість, освіченість, професійна ерудиція, мульти-інструменталізм, навички гри *basso continuo* та *Partimento*, імпровізація, підбір по слуху, читання з аркушу, навички транспонування, бездоганний інструменталізм, артистизм, зовнішня привабливість, комунікабельність, психологічна та фізична витривалість, володіння цифровими технологіями тощо. Музична мова постмодерну та пост-авангарду з точки зору концертмейстерських завдань. Проблема входження в репертуар, створений протягом останніх десятиліть, та його успішної презентації на концертній сцені.

ФОРМИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ

Лекції, семінарські заняття, презентації, обговорення, дискусії (дистанційна або змішана форма навчання).

НАВЧАЛЬНІ РЕСУРСИ

Лекційні та семінарські заняття проводяться на платформі Zoom. Основні та додаткові матеріали до навчальної дисципліни надсилаються персонально електронною поштою, Viber, Messenger, Telegram.

МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Моніторинг навчальних досягнень здобувачів протягом залікового кредиту відповідно до діючих стандартів і вимог ECTS і включають поточний, проміжний і підсумковий контроль. Модульний поточний і проміжний контроль здійснюється у формі опитування, у формі взаємоконтролю під час обговорення виступу на семінарі, у комбінованих формах під час виконання індивідуальних і командних проєктів (доповіді, відео та аудіо презентація результатів дослідження за обраною тематикою).

Система оцінювання

№ з/п	Контрольний захід оцінювання	Всього %
1.	Участь у семінарських обговореннях та доповненнях	10
2.	Реферат (контрольна робота) за обраною тематикою	10
3.	Публічна доповідь на семінарі за обраною темою	10
4.	Відео та аудіо презентація результатів дослідження за обраною тематикою	20
5.	Відвідування лекцій	30
6.	Залік	20
	Всього	100

Критерії оцінювання знань здобувачів

На оцінку 90–100 А («Відмінно») здобувач: послідовно, повно і логічно розкриває зміст матеріалу курсу «Історія концертмейстерської майстерності (мистецтва акомпанементу)» відповідно до поставленого завдання; усвідомлює зміст фахових понять і вільно володіє спеціальною (професійною) термінологією; ілюструє твердження відповідними прикладами, власними спостереженнями; під час відповіді на контрольні питання правильно застосовує знання власне з предмету «Історія концертмейстерської майстерності (мистецтва акомпанементу)», а також з інших дисциплін фахового циклу; демонструє високий рівень знань та професійної ерудиції.

На оцінку 82–89 В («Добре») здобувач: послідовно, повно і логічно повно розкриває зміст історико-теоретичного матеріалу відповідно до поставленого завдання; розуміє зміст музикознавчих та виконавських термінів, проте не завжди точно їх використовує; твердження переконливо ілюструє прикладами з історичної та сучасної практики виконавської роботи піаністів-концертмейстерів, результатами власних спостережень; вміє обґрунтувати власну думку; демонструє добрий рівень знань історичного матеріалу; не припускається помилок у викладенні загальних положень.

На оцінку 74–81 С («Добре») здобувач: досить повно розкриває зміст історико-теоретичного матеріалу відповідно до поставленого завдання; розуміє зміст музикознавчих та виконавських термінів, проте не завжди точно їх використовує; твердження правильно ілюструє прикладами з історичної та сучасної практики виконавської роботи піаністів-концертмейстерів, результатами власних спостережень; загалом правильно висвітлює питання, але допускає дві-три неточності; вміє обґрунтувати власну думку; демонструє добрий рівень знань історичного матеріалу; не припускається грубих помилок у викладенні загальних положень.

На оцінку 64–73 D («Задовільно») здобувач: не завжди точно розкриває зміст історичного матеріалу; не до кінця розуміє значення спеціальних термінів, допускає помилки у їх вживанні; не повно і не завжди правильно відповідає на поставлені питання; загальні положення не ілюструє конкретними прикладами, а у процесі відповіді на контрольні питання не повно використовує теоретичні знання; висвітлює поставлені питання фрагментарно; демонструє обмежені знання з фахових дисциплін.

На оцінку 60–63 E («Задовільно») здобувач: не точно розкриває зміст історичного матеріалу; не розуміє, або не до кінця розуміє значення спеціальних термінів, допускає помилки у їх вживанні; не повно і неправильно відповідає на поставлені питання; загальні положення не ілюструє конкретними прикладами, а у процесі відповіді на контрольні питання не повно використовує теоретичні знання; висвітлює поставлені питання фрагментарно; демонструє обмежені знання з фахових дисциплін.

На оцінку 35–59 FX («Незадовільно») здобувач: не розкриває зміст історико-теоретичного матеріалу, допускає грубі помилки у його тлумаченні; не володіє спеціальною термінологією; не може відповісти на поставлені питання; не використовує теоретичні знання для висвітлення конкретних проблемних питань; неспроможний пояснити, обґрунтувати власну думку, допускає грубі помилки у викладенні матеріалу; демонструє незадовільний рівень знань.

На оцінку 1–34 F («Незадовільно») здобувач: не може зрозуміти суті питань з історико-теоретичного матеріалу курсу; не володіє спеціальною термінологією; демонструє неприйнятний рівень фахової обізнаності та відсутність специфічних знань з дисципліни «Історія концертмейстерської майстерності».

ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ

Навчальна дисципліна може викладатися для більшості здобувачів з особливими освітніми потребами.

НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ

Курс передбачає звернення до матеріалів іноземними мовами, зокрема, англійською. Заохочується прагнення здобувачів до опрацювання матеріалу за допомогою англomовних джерел - книг, статей, онлайн-курсів тощо, які відповідають тематиці конкретних занять.

НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА

Впродовж вивчення навчальної дисципліни «Історія концертмейстерської майстерності (мистецтва акомпанементу)» передбачається участь в круглих столах, фахових обговореннях, відвідування мистецьких проєктів тощо, прослуховування обраного музичного контенту інтернет ресурсів з метою розширення та поглиблення професійної ерудиції.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Антонець О. Салонне мистецтво в європейській культурі XVII–XVIII століть: навчальний посібник для студентів вищих навч. закладів III–IV р. акр. Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2012. 120 с.
2. Антонюк В. Культура мови у співі та принципи української вокальної орфоепії. Науковий вісник Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського : Музичне виконавство. К., 1999. Вип. 5, кн. 4. С. 38–47.
3. Антонюк В. Г. Вокальна педагогіка (сольний спів): підручник. Київ: Віпол, 2007. 174 с.
4. Антонюк В. Г. Українська вокальна школа: етнокультурологічний аспект (монографія) / Антонюк В. Г. К.: Українська ідея, 2001. 144 с.

5. Бабинець Н. Д. Камерно-вокальні твори композиторів Галичини XIX. ст. для концертмейстерських класів - Львів : Сполом, 2005. - 168 с.
6. Бандрівська О. Науково-методичні праці, статті, рецензії / Ред-упор. Р.Мисько-Пасічник; Передм. Л.Кияновська; Вст. ст. М.Жишкович. Львів: „Апріорі”, 2002. 148 с.
7. Баланко О. М. Сучасна українська камерно-вокальна музика як виконавський феномен: навч. посібник. Житомир : Вид. О. О. Євенок, 2018. 208 с.
8. Бондарчук В.О. Творча особистість Дмита Гнатюка в мистецьких реаліях України кінця 60-х років XX століття // Міжнародний вісник: Культурологія. Філологія. Музикознавство. Вип. I (8). К. 2017. С. 106-109.
9. Боровик І. Український радянський камерно-інструментальний ансамбль. Київ: Муз. Україна, 1978. 102 с.
10. Булат Т. Чарівна гілка вокальної лірики // Українські класичні романси. К., Музична Україна, 1983, 336 с.
11. Видатний співак Олександр Мишуга. Спогади / Зібрав І.Деркач. Львів: Каменяр, 1964. 118 с.
12. Вежневель І.Л. Символізм віршів П. Елюара у камерно-вокальних творах Франсиса Пуленка // Міжнародний вісник: Культурологія. Філологія. Музикознавство. – Вип I (8). - К. 2017. – С. 165-170.
13. Витвицький В. Старогалицька сольна пісня XIX століття. Перемишль, 2004. 157 с.
14. Вотреїна В. Мистецтво співу і вокальна методика М.Е.Донець-Тессейр. К.: НМАУ, 2001. 272 с.
15. Гнатишин О. Є. Анатоль Кос-Анатольський: Життя і творчість у документах і матеріалах. Л., 2009. 352 с.
16. Гнидь Б. П. Історія вокального мистецтва : підручник (для вищ. муз. навч.закладів). Київ : НМАУ, 1997. 320 с.
17. Голинський М. Спогади / Упорядкув., комент., прим.: Г. Тихобаєва, І. Криворучка, Д. Білавич; Вступ. ст."Героїчний тенор Михайло Голинський" С. Козака. – Львів: АПРІОРІ, 2006. -616 с., 20 с.іл.
18. Горак Я. Анатоль Вахнянин і становлення музичного професіоналізму в Галичині (друга половина XIX – початок XX ст.). Львів: Сполом, 2009. 232 с.
19. Гребенюк Н. Вокально-виконавська творчість: психолого-педагогічний та мистецтвознавчий аспекти: Монографія. К.: НМАУ ім. П.І.Чайковського, 1999. 269 с.
20. Григор'єва О. Б. Неоромантичні тенденції у творчості Д. Клебанова (на прикладі вокального циклу на вірші Г. Гейне). Вісник ХДАДМ. Харків, 2019. №3. С. 43–49.
21. Деркач І. Модест Менцинський героїчний тенор: Нарис. Львів: Каменяр, 1969. 84 с.
22. Драч І. Феномен класичного бельканто в італійській опері // Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти. 2006. №17. С. 166-175.
23. Євтушенко Д., Михайлов-Сидоров М. Питання вокальної педагогіки. Історія, теорія, практика. К.: Мистецтво, 1963. 340 с.
24. Загайкевич М. Музичне життя Західної України другої половини XIX ст. К.: Музична Україна, 1960. 190 с.
25. Зарецька І. Творчі аспекти діяльності концертмейстера на уроках класичного танцю // Вісник Прикарпатського університету ім. В. Стефаника : зб. статей (ред. рада: В. Грещук (голова), С. Возняк та ін.). - Івано-Франківськ, 2009-2010. - Вип. 17-18. - С. 344-348.
26. Ільницький М. Від «Молодої Музи» до «Празької школи». Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 1995. 318 с.
27. Історія української дожовтневої музики / [заг. ред. та упор. О. Я. Шпресер-Ткаченко). - К. : Муз. Україна, 1969. - 584 с.
28. Кашкадамова Н. Б. Історія фортепіанного мистецтва XIX сторіччя : [підручник] / Наталія Кашкадамова. Тернопіль : Астон, 2006. 608 с.
29. Кияновська Л. Галицька музична культура XIX–XX ст. : навч. посібник. Чернівці: Книги–XXI, 2007. 424 с.

30. Кияновська Л. Українська музична культура: Навчальний посібник. Тернопіль: СМП „АСТОН”, 2000. 184 с.
31. Клековкін О. Античний театр: навч. посіб. для вищ. закл. мистецтв і культури. Київ: АртЕк, 2004. 208 с.
32. Козаренко О. Феномен української національної музичної мови. Львів : НТШ (Українознавча бібліотека. Чис. 15), 2011. 285 с.
33. Козицький П. О. Спів і музика в Київській академії за 300 років її існування. Київ: Муз. Україна, 1971. 148 с.
34. Колесса Ф. Кілька слів про збиране і гармонізоване українських народних пісень з доданем листів Миколи Лисенка. Артистичний вісник. № 2–5. Львів, 1905. С. 16–20; 35–39; 51–53.
35. Концертмейстерська діяльність: історія, теорія, практика : зб. статей / (ред.-упор. Л. М. Ніколаєва). Львів : Сполом, 2005. 108 с.
36. Корній Л. Історія української музики : у 3 частинах. Ч. 3. ХІХ століття. Київ; Харків; Нью-Йорк : Вид-во М. П. Коць, 2001. 477 с.
37. Корчова О. Музичний модернізм як *terra cognita*. Київ, Музична Україна, 2020. 490 с.
38. Кузьмінський І. Князівські музичні капели та музичні професійні об'єднання у містах острозької ординації у ранньомодерний час // Київське музикознавство. Вип. 55. Київ : Національна музична академія України імені П. Чайковського, Київський інститут музики імені РМ Глієра, 2017. С. 10–22.
39. Курковський Г. Микола Віталійович Лисенко — піаніст-виконавець. — К.: Музична Україна, 1973. — 152 с.
40. Куришев Є. В. Поезія Бориса Грінченка у творчості українських композиторів та виконавців: навчально-репертуарний посібник для студентів ВНЗ. К. : Київ. університет ім. Б. Грінченка, 2013. 208 с.
41. Кузьмін М. Забуті сторінки музичного життя Києва. К. : Муз. Україна, 1972. 228 с.
42. Лисенко І. Словник співаків України / Післямова М. Слабошпицького. К.: РАДА, 1997. 354 с.
43. Лисько З. Піонери музичного мистецтва в Галичині. Львів–Нью-Йорк : Вид-во М. П. Коць, 1994. 145 с.
44. Мазепа Т. Л. Соціокультурний феномен європейських музичних товариств ХІХ – початку ХХ ст. на прикладі Галицького Музичного Товариства : монографія. Львів, 2017. 474 с.
45. Микиша М. Практичні основи вокального мистецтва. К.: Муз. Україна, 1971. 90 с.
46. Михайлова Т. Виховання співаків у Київській консерваторії: Хронологічний огляд з 1863 по 1963 рр. К.: Музична Україна, 1970. 128 с.
47. Мишуга Л. Олександр Мишуга, мистець і людина. Львів: Діло, 1938. 206 с.
48. Модест Менцинський. Спогади. Матеріали. Листування / Авт.-упор. М. Головащенко. К.: РАДА, 1995. 462 с.
49. Молчанова Т. О. Галицька концертмейстерська школа : наук. енциклопедичний довідник. Львів : Сполом, 2014. 176 с.
50. Молчанова Т. З історії ансамблевого музикування: монографія. Львів : Сполом, 2005. 160 с.
51. Молчанова Т. Міра і пропорційність виконавського тандему «Піаніст-концертмейстер – соліст». Електронний ресурс.
52. Молчанова Т. О. Мистецтво піаніста-концертмейстера у культурно-історичному контексті: історія, теорія, практика. Львів, Ліга Прес, 2015. 558 с.
53. Олександр Мишуга. Спогади. Матеріали. Листування / Упор., вст. стаття та прим. М. Головащенко. К.: Муз. Україна, 1971. 780 с.
54. Павлишин С. С. Василь Барвінський. Київ: Муз. Україна, 1990. 87 с.
55. Повзун Л. І. Ансамблева творчість піаніста-концертмейстера : навч. посібник. - Одеса: Фотосинтетика, 2009. 106 с.

56. Стахевич А. Г. З історії вокально-виконавських стилів та вокальної педагогіки: посібник. Вінниця: Нова книга, 2013. – 176 с.
57. Скоробогатько Н. Нотатки оперного концертмейстера. - К. : Муз. Україна, 1973. - 332 с.
58. Степаненко М. Клавір в історії музичної культури України XVI-XVII ст. / М. Степаненко // Українська музична спадщина : ст., матеріали, док. / заг. ред. М. М. Гордійчука. Київ, 1989. Вип. 1. С. 17-45.
59. Сюта Б. Музична творчість 1970–1990-х років: параметри художньої цілісності. К. : Грамота, 2006. 256 с.
60. Українські співаки у спогадах сучасників / Автор-упор. І.Лисенко. К.: РАДА, 2003.
61. Фільц Б. Інструментальне музикування в українських містах XIV-XVII століть: історичний аспект // Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії. - 2011. - Вип. 11. - С. 248-255. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrmyst_2011_11_45
62. Фільц Б. Музичні цехи на Україні (XVI-XIX ст.). Українське музикознавство, вип. №17. Київ, 1982.
63. Фільц Б. Український класичний романс. К., 1972.
64. Фільц Б. М. Український радянський романс. К. : Наукова думка, 1970. 124 с.
65. Цалай-Якименко О. Київська школа музики XVII століття. Наукове товариство ім. Т. Г. Шевченка. Київ; Львів; Полтава, 2002. 500 с.
66. Шамаєва К. З життя Київської консерваторії (1921-й рік) // Маловідомі та забуті сторінки музичної історії України : наук. вісник НМАУ ім. П. Чайковського : зб. статей / ред. кол.: Рожок В. І. та ін.; ред.-упор. М. М. Скорик. К., 2006. Вип. 55. С. 204-213.
67. Шамаєва К. З концертного життя Київської консерваторії (20-30-ті роки) // Укр. музикознавство : Республ. міжвідомч. наук.-метод. збірник (ред. кол. І. Котляревський та ін.). К. : Муз. Україна, 1990. Вип. 25. С. 40-48.
68. Шуляр О. Д. Історія вокального мистецтва. Івано-Франківськ, 2014. Ч.І. 352 с.
69. Щербакова Н. Принципи композиційної цілісності у вокальній творчості Ю. Іщенка : дис... канд. мистецтвознавства. К., 2009. 217 с.
70. Christensen J. B. 18th Century Continuo Playing : a Historical Guide to the Basics; transl. by Bradford Robinson. Kassel-Basel : Bärenreiter, 2002. - 157 p.
71. Gjerdingen Robert. Music in the galant style. 2007. New York, Oxford University Press. 514 p.
72. Katz M. Complete Collaborator: the pianist as partner. London : Oxford University University Press, 2009. 304 p.
73. Gjerdingen, Robert. Child composers in the old conservatories. How Orphans Became Elite Musicians. 2020. Oxford University Press. 355 p.
74. Gjerdingen R. About Partimenti. Historical Overview [Electronic resource].
75. Newton I. At the Piano – Ivor Newton: The World of an Accompanist. Boston : Published by Crescendo Publishing Company, 1966. 309 p.
76. Sachs Curt World history of the dance. New York : W. W. Norton, 1937. 470 p. Офіційний сайт : <https://archive.org/details/worldhistoryofda00sach/page/n13/mode/2up>